

1.3. Büttner u Zemunu

Mađarski turkolog György Hazai 1978. prvi je postavio osnovne parametre kojima se trebaju voditi istraživači transkribiranih tekstova, a 1990. E. Čaušević sažeo ih je u sljedeće: a) analiza teksta s obzirom na razdoblje u kojemu je nastao, b) razvrstavanje s obzirom na vrstu teksta (prednost imaju prozni tekstovi), c) utvrđivanje porijekla autora i procjena razine njegovog poznavanja turskog jezika, d) utvrđivanje i opis sredine u kojoj je tekstopisac djelovao (prisutnost nativnih govornika, jedno- ili višejezična sredina), i e) procjena razine do koje je drugi jezik (neturski) utjecao na tekst odnosno autorov turski (Čaušević, 1990: 368). Shodno tome, započeo ćemo okvirnim opisom sredine u kojoj je Büttner živio i djelovao.

Kako je već spomenuto, Büttner je u Zemun stigao 1744. godine posredovanjem grofa Schönborna, kojemu je Zemun 1728. predan kao leno (Vincetić, br. 17, 1925: 130). Kad su se nakon Beogradskog mira (1739) te nakon povlačenja austrijske vojske iz Beograda 1740. godine, granice Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva ustalile na Savi i Dunavu, Zemun je postao pogranično naselje i, samim time, prometno i trgovačko središte na austrijskoj granici prema turskim zemljama na Balkanu. Osim njemačkog stanovništva koje je u Zemun naseljavano tijekom austrijske okupacije Srbije, od 1740. doseljavaju se i Nijemci i Srbi iz Beograda, te zanatlije iz Srbije i Bosne, a naročito iz Makedonije i drugih turskih zemalja s juga Balkanskog poluotoka (*Istorija Beograda*: 681). Tu mnogoetničku (a time, nesumnjivo, i višejezičnu) sredinu opisuje i sam Büttner, govoreći o okolnostima pod kojima je bolesnicima nosio svetu pričest: morao ju je nositi “uvijek kriomice” jer “u toj mješavini raznih plemena i naroda – primjerice Turaka, Židova, shizmatika itd. – presveti bi sakrament možda nailazio na više nepoštovanja nego počasti”⁷. Vincetić navodi još jedan primjer u kojemu se u Zemunu spominju Turci (iako, dakako, ne mora biti riječ o etničkim Turcima): “Isto tako upozoruje (Büttner, op. M.A.) svoje nasljednike, da za Brašančevo na vrijeme upozore oblast grada, koja ima izdati naredbu, da Turci, koji u gradu stanuju, toga dana, dok se procesija vodi, iz kuće ne izlaze, a sljedbenici istočne crkve da budu otkrivene glave i da kleknu dok pored njih prolazi ophod sa presv. oltarskim sakramentom” (Vincetić, br. 18, 1926: 145.).

Etničkoj raznolikosti austrijskoga Zemuna pridonosila je i činjenica da se njemu nasuprot nalazio osmanlijski Beograd. Kad je austrijska vojska 1740. predala Beograd, grad je bio gotovo potpuno prazan, pa su za Büttnerova vremena i beogradsko stanovništvo sačinjavali uglavnom došljaci, muslimani porijeklom iz raznih dijelova

7 Prema: “Prije 1752, župnik je nosio svetu pričest bolesnicima ‘semper occulte’, te ovaj svoj postupak obrazlaže i ispričava opaskom: ‘nam in hac variarum gentium et nationum – puta Turcarum, Judaeorum, Schismaticorum etc – commixtione venerabili sacramento... plus irreveretiae forsan, quam honoris contingeret.’”, Vincetić, br. 18, 1926: 145.

Osmanskog Carstva, narod koji “nije bio poslovan svet, a još manje bogat” (*Istorija Beograda: 675*).

Beogradski esnaflije toga doba najčešće su bili aktivni janjičari koji su se zanatima bavili kao dopunskom djelatnošću jer od svojih nesigurnih i niskih plaća nisu mogli živjeti. Čak je i trgovina bila u rukama trgovaca koji su ondje samo privremeno boravili, smješteni po hanovima.

Protok stanovništva između ova dva grada, odnosno, preko njih, dvaju carstava, bio je vrlo velik. *Regularni* posjetitelji s Balkanskog poluotoka u Zemun su ulazili nakon što bi prethodno bili podvrgnuti višednevnom, a ponekad i višetjednom pregledu u gradskom kontumacu. I austrijska i turska strana na ovom su se području zalagale samo za jačanje razgraničenja na Savi i Dunavu; austrijska zato što je veći pritisak trpjela na drugim, europskim stranama, a turska stoga što je bila svjesna da je ono što je Beogradskim mirom postigla “prevazilazilo ne samo njezine stvarne mogućnosti, nego i očekivanja” (*Istorija Beograda: 587*). No, unatoč obostranom nastojanju, život na granici bio je praćen i svakojakim ispadima, koji su često prerastali u afere o kojima su morale raspravljati i najviše vlasti dviju država. Naime, na obje se strane razvio i društveni talog tipičan za pogranična područja koji je uključivao uhode, lopove, krijumčare lažnoga novca i robe, hajdučke skupine, konjokradice, pa čak i trgovce robljem; pripadnici tih skupina su, poput rječnih nanosa, plavili oba grada, a posebno zemunske obale⁸.

To bi, u kratkim obrisima, bilo okružje u kojemu je, u poprilično nesigurnim i skromnim životnim uvjetima djelovao svećenik Büttner. U ne osobito prostranom župnom stanu živio je s kapelanom, svoje dvije sestre, sluškinjom i slugom (*Kanonske vizitacije: 201-202 i 207*). Nakon njegove smrti, sastavljen je popis od 311 knjiga koje su iza njega ostale: tiskane su u Veneciji, Pragu, Beču, Parizu, Zagrebu, Trnavi, Milanu, Tübingenu i drugim europskim kulturnim središtima. Nameće se, dakle, zaključak da je onovremeni Zemun – sredina koja, zacijelo, nije bila nimalo ugodna ni laka – ipak bio veoma poticajan poliglotu kakav je bio Büttner.

8 Neki od mnogih ‘pograničnih’ događaja opisanih u iscrpnoj “Istoriji Beograda” gotovo graniče s fikcijom, primjerice događaj koji je 1748. pobudio veliko uzbuđenje među zemunskim stanovništvom:

“Reč je o dolasku dvojice, čak i za ono vreme, neobičnih putnika u zemunski kontumac. O malom sinu poraženog persijskog Nadir-šaha – potonjem caričinom pitomcu i oficiru Francu, prvom baronu fon Zemlinu – i njegovom baštovanu, jednom starom Jermeninu. Prerušeni u prosjake, kao slepi starac i njegov pratilac, oni su uspjeli da neopaženo prebrode neprijateljsko Tursko Carstvo, da u porubima svojih rita prenesu dragulje persijskog dvora, koji su zadivili zemunske građane i da zatraže azil u Austriji.” (*Istorija Beograda: 593.*)